

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства та
природокористування
Кафедра трудових ресурсів і підприємництва

06-05-187М

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до самостійного вивчення і виконання практичних завдань
з навчальної дисципліни «Економіка праці» для здобувачів
вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за всіма
освітніми програмами спеціальностей:

071 «Облік і оподаткування», 072 «Фінанси, банківська
справа, страхування та фондовий ринок»,
073 «Менеджмент», 075 «Маркетинг»,
076 «Підприємництво та торгівля»,
292 «Міжнародні економічні відносини»
денної та заочної форм навчання

Рекомендовано
науково-методичною
радою з якості ННІЕМ
Протокол № 6
від 20 лютого 2025 р.

Рівне – 2025

Методичні вказівки до самостійного вивчення і виконання практичних завдань з навчальної дисципліни «Економіка праці» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за всіма освітніми програмами спеціальностей: 071 «Облік і оподаткування», 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок», 073 «Менеджмент», 075 «Маркетинг», 076 «Підприємництво та торгівля», 292 «Міжнародні економічні відносини» денної та заочної форм навчання. [Електронне видання] / Мазур Н. О. – Рівне : НУВГП, 2025. – 36 с.

Укладач: Мазур Н. О., к.е.н., доцент кафедри трудових ресурсів і підприємництва.

Відповідальна за випуск: Міщук Г. Ю., д.е.н., завідувач кафедри трудових ресурсів і підприємництва.

Керівники (гаранти) ОП:

- ОП «Облік і оподаткування» – Позняковська Н. М., к.е.н., в.о. завідувача кафедри обліку і аудиту;
- ОП «Фінанси, банківська справа та страхування» – Кондрацька Н. М., к.е.н., доцент кафедри фінансів та економічної безпеки;
- ОП «Менеджмент» – Щербакова А. С., к.е.н., доцент кафедри менеджменту та публічного врядування;
- ОП «Маркетинг» – Толчанова З. О., к.е.н., доцент кафедри маркетингу;
- ОП «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» – Стахів О.А., к.е.н., доцент кафедри економіки підприємства і міжнародного бізнесу;
- ОП «Міжнародний бізнес» – Красовська Ю. В., к.е.н., доцент кафедри економіки підприємства і міжнародного бізнесу.

Попередня версія методичних вказівок: 06-05-63

ЗМІСТ

1. Загальні положення	3
2. Тематичний зміст дисципліни. Питання та завдання за темами	4
3. Рекомендована література	33

© Н. О. Мазур, 2025
© НУВГП, 2025

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Навчальна дисципліна «Економіка праці» зорієнтована на формування у здобувачів вищої освіти сучасного економічного мислення, знань і навичок ефективного ведення економічної діяльності в аспекті регулювання трудових відносин.

Метою вивчення дисципліни є формування системи теоретичних знань щодо функціонування, розвитку і регулювання трудових відносин на рівні організації (підприємства, установи) та прикладних навичок вирішувати завдання організації, розвитку та мотивування ефективного використання потенціалу людських ресурсів з метою забезпечення економічної ефективності та конкурентоспроможності організації.

Основні завдання: здобуття студентами стійких сучасних знань щодо теоретико-методологічних та соціально-економічних аспектів економіки праці; формування у них навичок і вмій управління працею та регулювання відносин у трудовій сфері, розрахунку та аналізу основних показників використання, організації, розвитку та мотивування ефективного використання потенціалу людських ресурсів задля прийняття управлінських рішень щодо діяльності організації, забезпечення її конкурентоспроможності.

Ключові слова: економіка праці, нормування праці, оплата праці, працівник, продуктивність праці, робочий час, соціально-трудова відносина.

Методичні вказівки до самостійного вивчення та виконання практичних завдань з навчальної дисципліни «Економіка праці» складено відповідно до освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів за відповідними спеціальностями. Вимоги до знань, компетенцій та результатів навчання здобувачів вищої

освіти визначено галузевими стандартами вищої освіти України.

Програмний матеріал теоретичного курсу рекомендується вивчати в порядку, передбаченому методичними вказівками.

2. ТЕМАТИЧНИЙ ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ. ПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ЗА ТЕМАМИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

ОСНОВИ РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН НА МІКРОРІВНІ. РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ПРАЦІ

Тема 1. Праця як провідний чинник економічної діяльності

Сутність і характер праці. Предмети, засоби та суб'єкти праці. Роботодавець і найманий працівник як основні суб'єкти трудових відносин. Основні категорії працівників підприємства.

Питання для самоконтролю

- Дайте визначення поняття «економіка». Які основні етапи охоплює економічний процес? Що, на Вашу думку, повинна вивчати навчальна дисципліна «Економіка праці» на кожному з цих етапів?
- Охарактеризуйте предмет, об'єкт і мету науки «Економіка» в цілому й навчальної дисципліни «Економіка праці» зокрема.
- Які відносини доцільно називати соціально-трудовами? Хто є суб'єктами (сторонами) соціально-трудових відносин і які інтереси кожен з них переслідує?
- Чи можна віднести такі типи відносин, як сусідські та сімейно-шлюбні до соціально-трудових? Обґрунтуйте відповідь.

- Як Ви розумієте поняття «персонал»? Які категорії персоналу Ви знаєте?
- Кого на підприємстві відносять до штатних працівників, а кого – до внутрішніх та зовнішніх сумісників?

Тести для самоконтролю

- 1.1. Усвідомлену діяльність людини, спрямовану на створення матеріальних або духовних благ та задоволення власних і суспільних потреб, називають:
 - а) оподаткуванням;
 - б) споживанням;
 - в) поділом та кооперуванням;
 - г) працею;
 - д) реалізацією.
- 1.2. Столяр, слюсар, прибиральниця, вантажник, швачка належать до категорії персоналу:
 - а) керівники;
 - б) робітники;
 - в) технічні службовці;
 - г) професіонали;
 - д) фахівці.
- 1.3. Якщо працівник крім своєї основної роботи виконує на умовах трудового договору іншу регулярно оплачувану роботу у вільний від роботи час на тому ж підприємстві, то це:
 - а) дистанційна робота;
 - б) внутрішнє сумісництво;
 - в) робота за цивільно-правовим договором;
 - г) зовнішнє сумісництво;
 - д) надомна зайнятість.

- 1.4. До предметів праці належать:
- а) автобуси, автомобілі, літаки, потяги при транспортуванні пасажирів;
 - б) тканина, нитки при пошитті одягу;
 - в) водії, контролери, диспетчери, пілоти, які надають пасажиром транспортні послуги;
 - г) цегла, пісок, бетон при проведенні будівельних робіт;
 - д) ножиці, гребінці, фени у перукарській справі.
- 1.5. Суб'єктами (сторонами) трудових відносин є:
- а) покупець;
 - б) найманий працівник;
 - в) роботодавець;
 - г) продавець;
 - д) податкова інспекція.

Практичні вправи та завдання

- 1.1. Визначте основні фактори виробництва (предмети праці, засоби праці, суб'єктів праці) і кінцевий результат (товар) для таких видів діяльності:
- виробництво меблів;
 - надання перукарських послуг;
 - будівництво автомобільних доріг;
 - авіаційні перевезення;
 - переклад з іноземної мови.

Дайте необхідні пояснення.

Завдання для самостійної роботи

- 1.1. Охарактеризуйте роль держави у формуванні соціально-трудових відносин.
- 1.2. Чи впливають профспілки на формування соціально-трудових відносин? В чому, на Вашу думку, повинен виражатися вплив профспілок на формування

СТВ? Порівняйте вітчизняний та зарубіжний досвід розвитку професійних спілок.

➤ 1.3. Наведіть приклади функціонального складу персоналу організації невиробничої сфери (освітнього закладу, центру зайнятості, облдержадміністрації, банку, театру, бібліотеки, тощо).

Тема 2. Робочий час працівника

Поняття робочого часу. Законодавче регулювання тривалості робочого часу. Час відпочинку (перерви, вихідні дні, святкові й неробочі дні, відпустки). Облік робочого часу. Порядок ведення таблиця обліку робочого часу. Фонд робочого часу та його структура. Особливості регулювання тривалості робочого часу і часу відпочинку найманих працівників в умовах воєнного стану.

Питання для самоконтролю

- Дайте визначення категорії «робочий час» стосовно найманого працівника. Які обмеження щодо тривалості робочого часу найманих працівників встановлено чинним законодавством України?
- Які законодавчі гарантії передбачені на вітчизняних підприємствах щодо часу відпочинку найманих працівників?
- В якому документі здійснюється облік робочого часу кожного працівника конкретного підприємства (установи, організації)?
- Які основні правила заповнення Табеля обліку робочого часу Ви знаєте?
- Назвіть і охарактеризуйте основні види фонду робочого часу працівників та показники використання фонду робочого часу.

➤ У чому полягають особливості регулювання тривалості робочого часу і часу відпочинку найманих працівників в умовах воєнного стану?

Тести для самоконтролю

➤ 2.1. Час, протягом якого працівник зобов'язаний виконувати обов'язки за трудовим договором, називають:

- а) час відпочинку;
- б) час відпустки;
- в) перерва;
- г) простій;
- д) робочий час.

➤ 2.2. Робота у вихідний день може компенсуватися:

- а) виключно наданням іншого дня відпочинку;
- б) виключно оплатою праці у подвійному розмірі;
- в) наданням іншого дня відпочинку ТА оплатою праці у подвійному розмірі;
- г) наданням іншого дня відпочинку АБО оплатою праці у подвійному розмірі;
- д) ніяк не компенсується.

➤ 2.3. Для отримання інформації про відпрацьований час та для розрахунків із працівниками по заробітній платі використовують:

- а) Табелі оцінювання працівників;
- б) Табелі обліку робочого часу;
- в) Табелі атестації працівників;
- г) наряд на виконання робіт;
- д) розрахунково-платіжну відомість.

➤ 2.4. Не враховує невиходи на роботу працівників і є базою для обчислення номінального фонду робочого часу:

- а) календарний фонд часу;

- б) табельний фонд робочого часу;
- в) максимально можливий фонд робочого часу (наявний час);
- г) ефективний фонд робочого часу;
- д) фактично відпрацьований робочий час.

➤ 2.5. Оберіть правильне твердження:

- а) корисний фонд робочого часу дорівнює сумі усіх явок і неявок на роботу;
- б) номінальний фонд робочого часу менший від календарного фонду робочого часу на величину цілоденних простоїв і прогулів;
- в) календарний фонд часу дорівнює сумі усіх явок і неявок на роботу;
- г) фактично відпрацьований робочий час визначається відніманням від календарного фонду часу усіх неявок на роботу;
- д) номінальний фонд робочого часу визначається відніманням від календарного фонду робочого часу кількості днів відпусток.

Практичні вправи та завдання

- 2.1. Розрахувати номінальний і ефективний фонд робочого часу в середньому на одного працівника у поточному році (в днях), якщо:
- ✓ календарний фонд часу в році склав ___ днів;
 - ✓ кількість вихідних днів – ___ днів;
 - ✓ середня тривалість чергових основних та додаткових відпусток в розрахунку на одного працівника складає 34 дні;
 - ✓ середня тривалість відпусток у зв'язку з навчанням – 5,7 дня;
 - ✓ неявки у зв'язку з виконанням державних обов'язків – 0,4 дня;

- ✓ неявки через хворобу – 3,6 дня;
- ✓ відпустки у зв'язку з пологами та вагітністю – 3,2 дня.

➤ 2.2. Заповнити Табель обліку робочого часу *на основі даних, запропонованих викладачем під час практичного заняття.*

Завдання для самостійної роботи

➤ 2.1. На які види відпусток можуть розраховувати наймані працівники відповідно до чинного вітчизняного законодавства? У чому особливість надання відпусток працівникам в умовах воєнного стану?

Тема 3. Продуктивність праці

Поняття продуктивності праці. Показники продуктивності праці. Методи вимірювання продуктивності праці. Фактори та резерви зростання продуктивності праці.

Питання для самоконтролю

- Як Ви розумієте термін «продуктивність праці»?
- Назвіть і охарактеризуйте основні показники рівня продуктивності праці.
- Які Ви знаєте методи визначення продуктивності праці? В чому полягає сутність кожного з цих методів? Назвіть основні переваги та недоліки вимірювання обсягу продукції при обчисленні продуктивності праці в натуральних і у вартісних показниках.
- Що таке фактори зростання продуктивності праці та резерви зростання продуктивності праці? Перерахуйте основні фактори і резерви зростання продуктивності праці.

Тести для самоконтролю

➤ 3.1. Показник рівня продуктивності праці, що визначається кількістю продукції, виготовленої за одиницю часу, – це:

- а) трудомісткість;
- б) якість;
- в) виробіток;
- г) рентабельність;
- д) прибуток.

➤ 3.2. Неможливість застосування до різнорідної продукції є недоліком методу визначення продуктивності праці:

- а) натурального;
- б) вартісного;
- в) трудового;
- г) нормативного;
- д) статистичного.

➤ 3.3. Зовнішні фактори зростання продуктивності праці формуються:

- а) на самому підприємстві;
- б) за межами підприємства;
- в) персоналом підприємства;
- г) керівником підприємства;
- д) робітниками підприємства.

➤ 3.4. Одиницями вимірювання виробітку є:

- а) люд-год;
- б) м/особа;
- в) т/люд-день;
- г) год, хв;
- д) люд-дні.

➤ 3.5. Для нормативного метода визначення продуктивності праці характерно:

- а) точність, простота, наочність розрахунків;
- б) неможливість застосування до різнорідної продукції;
- в) можливість фіктивного підвищення продуктивності праці через необґрунтоване завищення ціни продукції;
- г) можливість застосування до різнорідної продукції;
- д) висока трудомісткість розрахунків.

Практичні вправи та завдання

➤ 3.1. Визначити і порівняти річну продуктивність праці (річний виробіток) одного робітника в натуральному і у вартісному вираженні на основі таких вихідних даних:

Показники	2014	2019	2024
Обсяг виготовленої продукції, тис. шт	78500	88650	55820
Чисельність робітників, осіб	109	112	78
Вартість одиниці продукції, грн/шт	210,25	320,55	321,10

Зробити висновки.

➤ 3.2. Визначити річну і годинну продуктивність праці (виробіток) одного працівника на підприємстві А і на підприємстві Б на основі таких вихідних даних:

Показники	Підприємство А	Підприємство Б
Обсяг виробництва, тис. грн	98654	64530
Чисельність працівників, осіб	278	182
Фактичні затрати робочого часу в середньому на одного працівника, год	1687	1750

Зробити висновки.

➤ 3.3. Визначити трудомісткість виготовленої продукції на основі таких вихідних даних: обсяг виготовленої продукції – 72 тис. шт; чисельність робітників – 207 тис. осіб; фактичні затрати робочого часу в середньому на одного робітника – 1,5 год.

➤ 3.4. Середня чисельність робітників у звітному році порівняно з минулим роком збільшилась на 15%, а обсяг виробленої продукції зріс на 12%. Як змінився середньорічний виробіток одного робітника?

Завдання для самостійної роботи

➤ 3.1. Які, на Вашу думку, існують внутрішні та зовнішні фактори зростання продуктивності праці на підприємстві? Охарактеризуйте особливості їх впливу на зміну (збільшення або зменшення) рівня продуктивності праці на прикладі підприємства конкретного виду економічної діяльності (галузі національної економіки).

Тема 4. Основи нормування праці

Поняття і призначення нормування праці, об'єкти нормування праці. Основні види норм праці. Сумарні та аналітичні методи нормування праці.

Питання для самоконтролю

➤ Що таке нормування праці? У чому полягає призначення нормування праці? Що може бути об'єктом нормування праці?

➤ Які Ви знаєте методи нормування праці? У чому полягає їхня сутність?

➤ Охарактеризуйте основні види норм. Чи є залежність між нормою часу і нормою виробітку? Яка саме?

➤ Що характеризує рівень виконання норм виробітку і як він розраховується?

Тести для самоконтролю

➤ 4.1. Для визначення нормативної трудомісткості фактично виготовленої продукції необхідно знати:

- а) норму часу на виготовлення одиниці продукції та обсяг продукції у вартісних показниках;
- б) норму часу на виготовлення одиниці продукції та середню тарифну ставку;
- в) норму часу на виготовлення одиниці продукції та мінімальну тарифну ставку;
- г) норму часу на виготовлення одиниці продукції та обсяг продукції у натуральних показниках;
- д) норму часу на виготовлення одиниці продукції та прожитковий мінімум.

➤ 4.2. Якщо виготовляється різнорідна продукція, до того ж неоднаковими партіями, то рівень виконання норми виробітку необхідно визначати як:

- а) відношення планового або нормативного обсягу виробленої продукції до фактичного обсягу виробленої продукції;
- б) відношення нормативної трудомісткості виробленої продукції до фактичної трудомісткості виробленої продукції;
- в) відношення фактичного обсягу виробленої продукції до планового або нормативного обсягу виробленої продукції;
- г) відношення фактичної трудомісткості виробленої продукції до нормативної трудомісткості виробленої продукції;
- д) відношення фактичної ціни виробленої продукції до запланованої ціни виробленої продукції.

➤ 4.3. Досвідно-статистичні норми проєктуються на основі методів нормування праці:

- а) сумарних;
- б) дослідних;
- в) аналітичних;
- г) розрахункових;
- д) точних.

➤ 4.4. Одиницями вимірювання норми виробітку є:

- а) шт/люд-год;
- б) люд-год;
- в) м²/н-день;
- г) нормо-дні;
- д) т/люд-день.

➤ 4.5. До сумарних методів нормування праці належать:

- а) досвідні;
- б) статистичні;
- в) дослідні;
- г) порівняльні;
- д) фотографія робочого часу працівника.

Практичні вправи та завдання

➤ 4.1. Норма виробітку бригади за зміну становить 200 одиниць продукції. Тривалість зміни – 8 год. У бригаді працює 7 робітників. Розрахуйте норму часу на виготовлення одиниці продукції.

➤ 4.2. Норма часу на виготовлення одиниці продукції становить 0,5 н-год. Тривалість зміни – 8 год. У бригаді працює 12 робітників. Розрахуйте норму виробітку бригади за зміну.

➤ 4.3. Визначити трудомісткість виготовлення деталей, якщо відомо, що протягом місяця токар виконав такий обсяг робіт:

Назва деталі	Кількість виготовлених деталей, шт	Норма часу на виготовлення деталі, хв
М-1	226	24,0
М-2	832	6,0

➤ 4.4. За наведеними даними розрахувати нормативну трудомісткість продукції, виготовленої за місяць робітником I та робітником II, на основі таких вихідних даних:

Показники праці	Робітники	
	I	II
Кількість виготовленої за місяць продукції, шт:		
A	100	-
B	270	-
C	-	100
D	-	420
Норма часу на одиницю продукції, н-год/шт:		
A	0,2	
B	0,5	
C	0,4	
D	0,3	

➤ 4.5. На підприємстві виготовляється кілька видів продукції. Розрахуйте рівень виконання норм виробітку робітниками на основі таких вихідних даних:

Вид продукції	Норма часу, н-год	Фактичний обсяг виробництва продукції, шт
A	0,15	1020
B	0,72	500
C	2,83	230

Фактична трудомісткість продукції – 1150 люд-год.

➤ 4.6. Робітник виготовляє однорідну продукцію. Знайдіть рівень виконання норми виробітку, якщо ним відпрацьовано 162 години та виготовлено 218 одиниць якісної продукції при нормі часу 0,73 н-год/од.

➤ 4.7. За місяць робітником фактично відпрацьовано 160 годин. Норма виробітку продукції за зміну становить 20 виробів. Тривалість зміни – 8 годин. За місяць працівник виготовив 402 вироби належної якості. Продукція однорідна. Визначити:

- рівень виконання норми виробітку робітником;
- норму часу на один виріб у нормо-годинах.

Завдання для самостійної роботи

➤ 4.1. Охарактеризуйте такі методи вимірювання затрат робочого часу, як хронометраж та фотографія робочого часу.

➤ 4.2. Охарактеризуйте такий метод вимірювання затрат робочого часу, як самофотографія робочого часу. Зробіть самофотографію Вашого типового дня.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2 ВИНАГОРОДЖЕННЯ ЗА ПРАЦЮ. РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН НА МАКРОРІВНІ

Тема 5. Тарифна система оплати праці

Сутність заробітної плати як економічної категорії, елемента ринку праці, винагороди і доходу працівника, витрат роботодавця.

Тарифна система оплати праці та її основні складові: тарифна ставка, посадовий оклад, тарифна сітка, схема

посадових окладів, тарифно-кваліфікаційні характеристики працівників (ДКХП). Тарифний коефіцієнт і тарифний діапазон.

Традиційні тарифні системи оплати праці (в межах почасової і відрядної форм заробітної плати).

Доплати і надбавки до тарифних ставок і посадових окладів.

Питання для самоконтролю

- Що таке заробітна плата? Розкрийте сутність заробітної плати як економічної категорії, винагороди і доходу працівника, витрат роботодавця.
- Як Ви розумієте такі економічні терміни, як «складність праці», «кваліфікація працівника», «проста праця»? Чи існує зв'язок між цими поняттями? Обґрунтуйте відповідь
- Перерахуйте основні складові тарифної системи оплати праці. Дайте визначення понять «тарифна ставка», «посадовий оклад», «тарифна сітка», «схема посадових окладів», «тарифно-кваліфікаційні характеристики».
- Що таке «тарифний коефіцієнт» і «тарифний діапазон»? Що характеризують ці величини?
- Від чого залежить розмір тарифної ставки працівника?
- Які форми тарифної оплати праці традиційно застосовують на підприємствах України? Які системи існують у межах цих форм? Дайте коротку характеристику кожної з тарифних систем оплати праці.
- Що є мірою праці при почасовій формі заробітної плати? За яких умов доцільно застосовувати цю форму оплати праці?
- Що є мірою праці при відрядній формі заробітної плати? Визначте умови, необхідні для застосування цієї форми оплати праці.

- Що таке одинична відрядна розцінка? Яким чином розраховують цей показник? Чи потрібно для обчислення розцінки використовувати норми праці? Які саме?
- Порівняйте між собою відрядну і почасову форми оплати праці щодо їхніх переваг, недоліків та можливостей застосування.
- Як розрахувати розмір заробітної плати при простій почасовій, почасово-преміальній, простій (прямій) відрядній та відрядно-преміальній системах заробітної плати?
- Охарактеризуйте роль надбавок і доплат до тарифних ставок і посадових окладів в тарифній системі оплати праці. Наведіть конкретні приклади.

Тести для самоконтролю

- 5.1. Винагорода, обчислена у грошовому виразі, яку за трудовим договором роботодавець сплачує працівникові за виконану роботу, – це:
 - а) заробітна плата;
 - б) продуктивність праці;
 - в) якість праці;
 - г) виробіток;
 - д) трудомісткість.

- 5.2. Заробітна плата для найманого працівника – це:
 - а) елемент витрат на виробництво, що включаються у собівартість продукції, робіт (послуг);
 - б) рентабельність виробленої ним продукції;
 - в) трудомісткість;
 - г) трудовий дохід, який отримує працівник в результаті реалізації його здатності до праці;
 - д) продуктивність праці.

➤ 5.3. Шкала кваліфікаційних розрядів і відповідних їм тарифних коефіцієнтів, за допомогою яких здійснюється регулювання розміру заробітної плати робітників залежно від їхньої кваліфікації та складності робіт, що ними виконуються, має назву:

- а) тарифна ставка;
- б) тарифний діапазон;
- в) тарифна сітка;
- г) схема посадових окладів;
- д) тарифно-кваліфікаційні характеристики.

➤ 5.4. Мірою праці при визначенні заробітку при відрядній формі оплати є:

- а) нормативна трудомісткість виготовленої продукції;
- б) фактично відпрацьований час;
- в) фактично відпрацьований час і нормативна трудомісткість виготовленої продукції;
- г) енергетичні затрати на виготовлення продукції;
- д) рентабельність виготовленої продукції.

➤ 5.5. Встановлена заробітна плата робітника за одиницю якісної продукції називається:

- а) тарифна ставка;
- б) нормативна трудомісткість;
- в) одинична почасова розцінка;
- г) рентабельність продукції;
- д) одинична відрядна розцінка.

➤ 5.6. До умов застосування відрядної форми оплати праці належать:

- а) зайнятість працівника протягом повного робочого дня;
- б) можливість обліку результатів праці в натуральних одиницях вимірювання;
- в) існування поточного конвеєрного виробництва;

- г) високий рівень кваліфікації робітника;
- д) робота на підприємстві державної форми власності.

➤ 5.7. При обчисленні заробітної плати за простою почасовою системою враховується:

- а) тарифна ставка працівника;
- б) прибуток підприємства;
- в) обсяг виконаних працівником робіт;
- г) час, фактично відпрацьований працівником;
- д) нормативна трудомісткість продукції.

Практичні вправи та завдання

➤ 5.1. Розрахуйте тарифну сітку для нормальних умов праці на основі таких вихідних даних:

- тарифна ставка 1-го розряду – 37,70 грн/год;
- тарифні коефіцієнти:

Тарифний розряд	1	2	3	4	5	6
Тарифний коефіцієнт	1,00	1,09	1,2	1,35	1,55	1,81

➤ 5.2. Тарифна ставка робітника 6-го розряду становить 45,00 грн/год. Визначте тарифні ставки робітників 2-го та 5-го розрядів.

Тарифний розряд	1	2	3	4	5	6
Тарифний коефіцієнт	1,00	1,08	1,20	1,35	1,54	1,80

➤ 5.3. Розрахуйте одиничну відрядну розцінку, якщо норма часу на виготовлення одиниці продукції становить 0,35 н-год, тарифна ставка за розрядом робіт – 45,40 грн/н-год.

➤ 5.4. Розрахуйте одиничну відрядну розцінку, якщо норма виробітку робітником продукції становить 12 шт/н-год, тарифна ставка за розрядом робіт – 50,25 грн/н-год.

➤ 5.5. Розрахувати тарифну заробітну плату для робітника за місяць при почасовій та при відрядній формах оплати праці на основі таких вихідних даних:

Показники праці	Значення
Фактичні затрати робочого часу, год	168
Кількість виготовленої продукції, шт	422
Норма часу на виготовлення одиниці продукції, н-год/шт	0,4
Годинна тарифна ставка: – при по часовій оплаті праці, грн/год – при відрядній оплаті праці, грн/н-год	45,25 44,80

➤ 5.6. Розрахувати тарифну заробітну плату для робітника за місяць при почасовій та при відрядній формах оплати праці на основі таких вихідних даних:

Показники праці	Значення
Фактичні затрати робочого часу, год	176
Кількість виготовленої продукції, шт	1010
Годинна норма виробітку продукції робітником, шт/н-год	6
Годинна тарифна ставка: – при по часовій оплаті праці, грн/год – при відрядній оплаті праці, грн/н-год	50,50 52,75

➤ 5.7. Визначити одиничну відрядну розцінку та відрядний заробіток робітника за виконану роботу, якщо відомо, що протягом місяця він виготовив 1250 деталей. Норма часу на виготовлення однієї деталі становить 15 хв. Робота оплачується за 5-им розрядом. Тарифна ставка для 1-го розряду на підприємстві становить 30,70 грн/н-год.

Тарифний розряд	1	2	3	4	5	6
Тарифний коефіцієнт	1,00	1,09	1,20	1,35	1,55	1,81

➤ 5.8. Визначити одиничну відрядну розцінку та відрядний заробіток робітника за місяць, якщо відомо, що протягом місяця він виготовив 706 одиниць продукції. Норма виробітку становить 4 шт/год. Робота оплачується за 3-ім тарифним розрядом. Тарифна ставка для 1-го розряду становить 41,50 грн/н-год.

Тарифний розряд	1	2	3	4	5	6
Тарифний коефіцієнт	1,00	1,09	1,20	1,35	1,55	1,81

➤ 5.9. Робітник перебуває на відрядно-прогресивній системі оплати праці. Розмір тарифної ставки – 50,70 грн/н-год. Відпрацьовано 176 годин та виготовлено 358 одиниць якісної продукції при нормі часу 0,5 н-год/од. Вихідний рівень виконання норм, з якого починається збільшення відрядної розцінки, становить 100%. При одноступеневій шкалі відрядна розцінка зростає на 30%. Розрахувати розмір заробітної плати працівника. Зробити висновки.

➤ 5.10. Робітник перебуває на відрядно-прогресивній системі оплати праці. Розмір тарифної ставки – 51,20 грн/н-год. Відпрацьовано 160 годин та виготовлено 1597 штук якісної продукції при нормі виробітку 10 шт/н-год. Вихідний рівень виконання норм, з якого починається збільшення відрядної розцінки, становить 100%. При одноступеневій шкалі відрядна розцінка зростає на 40%. Розрахувати розмір заробітної плати робітника. Зробити висновки.

➤ 5.11. Робітник виготовляє кілька видів продукції. За наведеними даними розрахувати тарифну заробітну плату робітника за місяць за простою відрядною системою оплати праці.

Вид продукції	Розряд робіт	Тарифний коефіцієнт	Норма часу на виготовлення одиниці продукції, нормо-год/шт	Фактично виготовлено продукції, шт
А	4	1,37	0,6	124
В	5	1,55	0,7	30
С	4	1,37	1,1	67

Тарифна ставка для 1-го розряду – 42,52 грн/год.

➤ 5.12. Визначити розмір нарахованої заробітної плати за місяць маркетологу, якщо з 22 робочих днів, передбачених графіком, він відпрацював 19 днів (три дні знаходився у відпустці без збереження заробітної плати). Але у вихідний день через виробничу необхідність виходив на роботу без надання додаткового дня відпочинку. Посадовий оклад становить 12700 грн. Надбавка за вислугу років – 10% від посадового окладу.

Завдання для самостійної роботи

➤ 5.1. Що Ви знаєте про комісійну оплату праці?

Тема 6. Преміювання працівників

Умови і показники преміювання. Особливості вибору умов і показників преміювання для різних категорій персоналу. Структура заробітної плати.

Питання для самоконтролю

- Охарактеризуйте роль премій в системі оплати праці. Що таке умови і показники преміювання?
- Які Ви знаєте особливості вибору умов і показників преміювання для різних категорій персоналу? Наведіть приклади.

➤ Чим визначається структура заробітної плати? Які виплати належать до основної заробітної плати, до додаткової заробітної плати, до інших заохочувальних та компенсаційних виплат?

Тести для самоконтролю

➤ 6.1. На промислових підприємствах для робітників основного виробництва умовами преміювання можуть бути:

- а) зниження продуктивності праці;
- б) час простою не з вини працівника;
- в) зростання продуктивності праці;
- г) поліпшення якості продукції;
- д) зниження собівартості продукції.

➤ 6.2. Економія сировини та матеріалів – це показник преміювання робітників за:

- а) покращення якості продукції;
- б) зниження собівартості робіт;
- в) освоєння нової техніки і прогресивної технології;
- г) зниження продуктивності праці;
- д) погіршення якості продукції.

➤ 6.3. Винагороди за працю понад установлені норми, за трудові успіхи та винахідливість, за особливі умови праці (включає доплати, надбавки, гарантійні й компенсаційні виплати, передбачені чинним законодавством) належать до:

- а) додаткової заробітної плати;
- б) інших заохочувальних та компенсаційних виплат;
- в) основної заробітної плати;
- г) тарифної сітки;
- д) посадового окладу.

- 6.4. До показників преміювання робітників за поліпшення якості продукції (робіт, послуг) належить:
- а) зниження браку продукції;
 - б) відсутність претензій до продукції від споживачів;
 - в) збільшення виробітку продукції;
 - г) зменшення матеріальних витрат;
 - д) зменшення відходів на одиницю продукції.
- 6.5. Винагорода за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці (встановлюється у вигляді тарифних ставок і відрядних розцінок для робітників та посадових окладів для службовців) належить до:
- а) основної заробітної плати;
 - б) додаткової заробітної плати;
 - в) інших заохочувальних та компенсаційних виплат;
 - г) надбавок;
 - д) премій.

Практичні вправи та завдання

- 6.1. Робітник-почасовик 5-го розряду відпрацював 168 год, виконав нормоване завдання, за що передбачено премію у розмірі 10% тарифної заробітної плати. Зекономив матеріалів на суму 1070 грн (розмір премії становить 3% від вартості зекономлених матеріалів). Тарифна ставка 5-го розряду – 57,20 грн/год. Визначити суму нарахованої робітникові заробітної плати.
- 6.2. Робітник-почасовик 3-го розряду відпрацював 161 год, з яких протягом трьох змін (тривалість зміни – 7 годин) був задіяний на роботах із шкідливими умовами (передбачено доплату в розмірі 8% тарифної ставки працівника за кожну годину роботи в шкідливих умовах). Тарифна ставка 1-го розряду становить 38,25 грн/год.

Тарифний розряд	1	2	3	4	5	6
Тарифний коефіцієнт	1,00	1,08	1,20	1,35	1,54	1,80

Визначити суму нарахованої робітникові заробітної плати.

➤ 6.3. Робітник-почасовик, який має 4-ий тарифний розряд, відпрацював 158 год. Виконав нормоване завдання, за що передбачено премію у розмірі 10% тарифної заробітної плати. Зекономив матеріалів на суму 1700 грн (розмір премії становить 5% від вартості зекономлених матеріалів). Протягом всього часу був задіяний на роботах із шкідливими умовами, за що передбачено доплату в розмірі 12% тарифної ставки працівника за кожну годину роботи в шкідливих умовах.

Тарифна ставка 1-го розряду на підприємстві становить 35,60 грн/год.

Тарифний розряд	1	2	3	4	5	6
Тарифний коефіцієнт	1,00	1,09	1,2	1,35	1,55	1,81

Розрахувати розмір кожної зі складових заробітної плати робітника та загальну суму нарахованого заробітку.

Завдання для самостійної роботи

➤ 6.1. Запропонувати показники преміювання працівників на конкретних посадах професіоналів, фахівців, керівників або технічних службовців підприємства чи установи конкретного виду економічної діяльності. *Вид економічної діяльності (галузь національної економіки) і назви посад студент обирає самостійно.*

Тема 7. Державне регулювання заробітної плати. Порядок виплати заробітної плати працівникам

Мінімальна заробітна плата та інші державні гарантії в оплаті праці працівників. Оподаткування заробітної плати. Порядок виплати заробітної плати працівникам

підприємства. Функції заробітної плати. Принципи організації оплати праці.

Питання для самоконтролю

- Яким чином держава здійснює регулювання оплати праці працівників підприємств різних форм власності?
- Що таке мінімальна заробітна плата? Яким органом державної влади встановлюється розмір мінімальної заробітної плати?
- Який механізм індексації заробітної плати діє в Україні?
- Яке відношення до заробітної плати найманих працівників має податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) та військовий збір? Який механізм розрахунку цих утримань з індивідуальної заробітної плати?
- Яких законодавчих вимог повинен дотримуватися роботодавець щодо періодичності, термінів, форми та місця виплати заробітної плати, змін умов оплати праці?
- Яких принципів необхідно дотримуватися при організації оплати праці?
- Перерахуйте та охарактеризуйте основні функції заробітної плати.

Тести для самоконтролю

- 7.1. Чинним законодавством України обмежується розмір заробітної плати:
 - а) мінімальний;
 - б) максимальний;
 - в) мінімальний та максимальний;
 - г) середній;
 - д) відсутні будь-які обмеження.

➤ 7.2. Оберіть правильне твердження:

- а) індексації підлягає частина заробітної плати у межах прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб;
- б) індексації підлягає частина заробітної плати у межах встановленого законом розміру мінімальної заробітної плати;
- в) індексації підлягає уся нарахована працівникові заробітна плата;
- г) індексації підлягає частина заробітної плати, що перевищує прожитковий мінімум;
- д) індексації підлягає тільки нарахована працівникові премія.

➤ 7.3. Із суми нарахованої індивідуальної заробітної плати працівника сплачується:

- а) податок на доходи фізичних осіб;
- б) податок на додану вартість;
- в) митний збір;
- г) військовий збір;
- д) амортизаційні відрахування.

➤ 7.4. Мінімальна заробітна плата в Україні встановлюється:

- а) у погодинному розмірі;
- б) в денному розмірі;
- в) у тижневому розмірі;
- г) в місячному розмірі;
- д) взагалі не встановлюється.

➤ 7.5. Що з наведеного НЕ відповідає принципам організації оплати праці?

- а) випереджаюче зростання продуктивності праці порівняно із зростанням середньої заробітної плати;

- б) диференціація рівня оплати праці різних груп та категорій працівників;
- в) єдність державної економічної політики в галузі оплати праці;
- г) однакова оплата за однакову працю;
- д) оплата має здійснюватись виключно за кількість праці без урахування її якості.

Практичні вправи та завдання

➤ 7.1. Перевірити відповідність суми нарахованої працівникові заробітної плати чинному розміру мінімальної заробітної плати. За необхідності, розрахувати розмір доплати до рівня мінімальної заробітної плати. Здійснити остаточне нарахування заробітної плати працівникові. *Розрахунки виконуються на основі даних, запропонованих викладачем під час практичного заняття та з врахування норм чинного законодавства.*

➤ 7.2. З врахування чинних законодавчих норм здійснити необхідні утримання (ПДФО та військовий збір) з індивідуальної заробітної плати працівника *на основі даних, запропонованих викладачем під час практичного заняття.* Розрахувати суму заробітної плати до виплати працівникові.

Завдання для самостійної роботи

➤ 7.1. Від чого, на Вашу думку, має залежати розмір мінімальної заробітної плати? Який розмір мінімальної заробітної плати діє на даний момент в Україні?

Тема 8. Зайнятість населення

Поняття зайнятості та безробіття. Економічно активне та економічно неактивне населення. Працевдатне населення. Особливості віднесення громадян до зайнятих / безробітних за вітчизняним законодавством.

Питання для самоконтролю

- Дайте визначення понять «працевдатне населення», «економічно активне населення», «зайняті економічною діяльністю». Чи існує взаємозв'язок між цими категоріями населення? Обґрунтуйте відповідь.
- Дайте визначення зайнятості. На яких принципах ґрунтуються відносини зайнятості в Україні?
- В чому полягає різниця між первинною і вторинною зайнятістю, постійною і тимчасовою зайнятістю, зайнятістю протягом повного робочого дня (тижня) і протягом неповного робочого дня (тижня)? Які ще форми зайнятості Ви можете назвати?
- Дайте визначення поняття «безробіття». В чому полягає відмінність при віднесенні людей до безробітних за рекомендаціями Міжнародної організації праці та за вітчизняним законодавством?
- Дайте визначення понять «економічно активне населення» і «економічно неактивне населення». Кого саме відносять до кожної з цих категорій населення?

Тести для самоконтролю

- 8.1. Характеризується відносною стабільністю місця роботи:
 - а) постійна зайнятість;
 - б) тимчасова зайнятість;
 - в) вимушена зайнятість протягом неповного робочого часу;
 - г) добровільна зайнятість протягом неповного робочого часу;

д) самозайнятість.

➤ 8.2. В Україні до зайнятих належать:

- а) громадяни, які не мають роботи і заробітку, зареєстровані в органах Державної служби зайнятості, шукають роботу й готові до неї приступити;
- б) особи, які вперше шукають роботу і не мають спеціальності або професії;
- в) непрацюючі пенсіонери та інваліди;
- г) іноземці, зайнятість яких пов'язана із забезпеченням діяльності іноземного посольства в Україні;
- д) студенти денної форми навчання, які поєднують навчання з роботою.

➤ 8.3. В Україні до безробітних належать:

- а) зареєстровані в Державній службі зайнятості як такі, що шукають роботу, здатні працювати й готові приступити до підходящої роботи;
- б) приватні підприємці;
- в) пенсіонери;
- г) особи, які відмовилися від двох пропозицій підходящої роботи з моменту реєстрації в державній службі зайнятості;
- д) учні денних загальноосвітніх шкіл.

➤ 8.4. До економічно пасивного населення належать:

- а) працівники промислових підприємств;
- б) студенти і учні денної форми навчання, які не працюють;
- в) приватні підприємці;
- г) особи, які не мають необхідності або бажання працювати;
- д) працівники соціально-побутової сфери.

➤ 8.5. До економічно активного населення належать:

- а) приватні підприємці;
- б) студенти і учні денної форми навчання;

- в) особи, які займаються вихованням дітей та доглядом за хворими;
- г) особи, які не мають необхідності або бажання працювати;
- д) працівники промислових підприємств.

Практичні вправи та завдання

➤ 8.1. На основі статистичних даних проаналізувати динаміку структури економічно активного населення країни і окремих територіальних одиниць (регіонів) за попередні п'ять років. *Адміністративно-територіальні одиниці можуть бути обрані студентом самостійно або запропоновані викладачем під час практичного заняття.*

Завдання для самостійної роботи

➤ 8.1. Дайте пояснення таких видів безробіття, як *часткове і повне.*

➤ 8.2. Які основні риси притаманні зайнятості в неформальному секторі? В чому полягає сутність нетоварної зайнятості?

➤ 8.3. Порядок надання громадянину статусу безробітного в Україні. В яких випадках робота вважається підходящою для людини, а в яких – ні?

3. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

3.1. Базова

1. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.
2. Про оплату праці : Закон України від 24.03.1995 р. № 108/95-ВР. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text>

3. Економіка праці / за заг. ред. Г. В. Назарової. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця. 2019. 330 с. URL: https://econom.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/07/Nazarova.-Ekonomika-pratsi_2019.pdf.
4. Економіка праці і соціально-трудові відносини : підруч. для студ. спец. 051 «Економіка» / за заг. ред. проф. О. І. Ляш, Н. О. Черненко. К. : КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2023. 371 с. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/92f91326-ff3a-48e2-9645-ff9b573aa7ce/content>.
5. Ільїч Л. М., Акіліна О. В. Економіка праці та соціально-трудові відносини : підручник. К. : Київський ун-т ім. Бориса Грінченка, 2020. 952 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/33738/1/Akilina_L_Ilich_EP_pidruch_FITU.pdf.
6. Ткачук В. А., Ланченко Є. О., Балан О. Д., Гаврилюк І. П. Економіка праці й соціально-трудові відносини: навч. посібник. К. : НУБіП України, 2022. 616 с. URL: <https://dglib.nubip.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c5697462-0cc3-4222-8001-7aa4e950f7a4/content>.

3.2. Допоміжна

7. Про державний бюджет на 2025 рік : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/>.
8. Про колективні договори і угоди : Закон України від 01.07.1993 р. № 3356-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3356-12#Text>.
9. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>.

10. Про прожитковий мінімум : Закон України від 15.07.1999 р. № 966-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-14#Text>.
11. Грішнова О. А. Економіка праці та соціально-трудові відносини : підручник. К. : Знання, 2006. 559 с.
12. Дячун О. В. Організація, нормування та оплата праці. Львів : Афіша, 2001.
13. Економіка праці та соціально-трудові відносини : підручник / За наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Колота. К. : КНЕУ, 2009. 711 с.
14. Єсінова Н. І. Економіка праці та соціально-трудові відносини : навч. посібник. Київ : Кондор, 2006. 432 с.
15. Навчальний посібник із дисципліни «Економіка праці й соціально-трудові відносини» для студентів галузей знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» й 07 «Управління та адміністрування» усіх форм навчання. Полтава : ПолтНТУ ім. Юрія Кондратюка, 2019. 217 с. URL: <http://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PolntNTU/9183>.
16. Національний класифікатор України Класифікатор професій ДК 003:2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#Text>.
17. Тимош І. М. Економіка праці : навч. посібник. Тернопіль : Астон, 2001. 347 с.
18. Управління персоналом : підручник / В. М. Данюк, А. М. Колот, Г. С. Суков та ін.; за заг. та наук. ред. к.е.н., проф. В. М. Данюка. К. : КНЕУ; Краматорськ : НКМЗ, 2013. 666 с.
19. Управління персоналом : підручник / за заг. ред. О. М. Шубалого. Луцьк : ІВВ Луцького НТУ, 2018. 404 с.
20. Щодо нарахування доплати до мінімальної заробітної плати та її врахування при розрахунку виплат працівникам : Лист Міністерства соціальної політики України від 25 травня 2017 р. № 1545/0/101-17/28. URL:

https://vk24.ua/regulations_and_jurisprudence/listi/oplata-praci/list-ministerstva-socialnoi-politiki-ukraini-sodo-narahuvanna-doplati-do-minimalnoi-zarobitnoi-plati.

3.3. Інформаційні ресурси

1. Законодавча база України у сфері праці. URL: <http://www.rada.gov.ua>.
2. Періодичні видання у сфері економіки праці і управління персоналом.
3. Офіційна інформація Державної служби статистики України: статистичні щорічники України, областей, районів, окремих міст.
4. Ресурси мережі Internet:
 - Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. URL: <http://www.jobs.ua/ukr/dkhrp>.
 - Офіційний сайт Верховної ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>.
 - Офіційний сайт Головного управління статистики у Рівненській області. URL: <http://www.rv.ukrstat.gov.ua/>.
 - Офіційний сайт Державної служби зайнятості України URL: <http://www.dcz.gov.ua/control/uk/index>.
 - Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
 - Офіційний сайт Міжнародної організації праці. URL: www.ilo.org/.
 - Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України. URL: <http://www.mlsp.gov.ua/control/uk/index>.
 - Офіційний сайт Федерації профспілок України. URL: <http://www.fpsu.org.ua/>.